

Līga Lapa

MEŽABRĀĻI VIDZEMĒ 1906. GADĀ

Mežabrāļu kustība Latvijas laukos, t.sk. Vidzemē, sākās vienlaikus ar soda ekspedīcijas vienību parādīšanos 1905. gada decembra otrajā pusē un 1906. gada sākumā. Tomēr jāatzīst, ka nedaudz agrāk – 1905. gada vasarā un rudenis mēnešos – laukos tika veikts ievērojams daudzums operāciju, kurām bija partizānu kara iezīmes. Pētnieki vienprātīgi ir atzinuši, ka dokumentos pirmo reizi partizānu karš ir minēts 1905. gada jūnijā notikušā LSDSP II kongresa rezolūcijā par bruņoto sacelšanos, kas ieteica “pastāvīgi gatavot proletariātu uz apbruņotu sacelšanos, dodot jau tagad ar ieročiem rokās atsparu katrai patvaldības varmācībai un pārvēršot sadursmi ar patvaldības kalpiem par nemitīgu partizānu cīņu”.¹ Var piekrist vēsturniecei I. Jonānei, kura raksta, ka sociāldemokrātija uzskatīja partizānu cīņu par līdzekli bruņotās sacelšanās sagatavošanai.² Tādēļ, vadoties no šī kongresa rezolūcijas (faktiski jau nedaudz pirms tās), strauji paplašinājās kaujinieku darbība. Policija un uz laukiem izvietotās karaspēka daļas bija bezspēcīgas – nelielās kaujinieku partizānu grupas bija kustīgas, labi informētas par apkārtnē notiekošo, operācijas bija labi izplānotas un parasti veiksmīgas. 1905. gada vasarā un rudenī Latvijas laukos notika krogu un monopoltirgotavu ekspropriācijas, dega muižniekiem piederošās ēkas, sodīti tika muižnieku un cara varas pārstāvji un to atbalstītāji. Tā 3. jūlija naktī Veckalsnavas muižā nodega divi siena šķūņi; naktī uz 20. jūliju Bērzones muižā nodega šķūnis ar āboliņu un kuļamais šķūnis ar mašīnām vairāk nekā 6000 rbļ. vērtībā; turpat 10. jūlija vakarā tika izpostīta vietējā monopolpārdotava, materiālie zaudējumi bija ap 700 rbļ. vērtībā; 10. augustā uzbrukumā Doles pagasta namam tika iznīcināti cara armijas rezervistu saraksti, mobilizāciju grāmatas, nodokļu reģistrs, paņemtas neaizpildītas pasu veidlapas, pagasta valdes zīmogi; 1. septembrī veikts atentāts pret Saikavas muižas mežsargu, kuru ievainoja; 10. septembrī nogalināts Nitaures evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītājs Šilings.³ Bez

minētajām tika veikts vēl daudz citu operāciju. To izpildītāji bija gan kaujinieku pulciņu dalībnieki no tuvējās pilsētas vai Rīgas, gan kaimiņu pagastu sociāldemokrātisko pulciņu locekļi. Tiem sniedza aktīvu atbalstu, informāciju un palīdzēja slēpties pēc operācijas izpildīšanas vietējās sociāldemokrātiskās kustības pārstāvji. Šo efektīvo cīņas taktiku partizānu karā izmantoja arī vēlāk. Lietu izmeklēšanas materiālos liecinieku nopratināšanas protokolos visbiežāk izskan atziņa, ka attiecīgajā uzbrukumā ir piedalījušies citu pagastu iedzīvotāji, jo lieciniekiem nav izdevies nevienu pazīt.

1905. gada novembra beigās un decembra sākumā Latvijas laukos paklīda baumas par tā saucamās melnās sotņas ierašanos, baumas likās maz ticamas un mītiskas, tomēr soda ekspedīcijas ierašanās un darbība praksē daudzkārt pārspēja iedomāto. Īso laika sprīdi, kurā uzplaiksnīja cerības kaut nedaudz mainīt netaisnīgo iekārtu, kas neapmierināja praktiski visus iedzīvotāju slāņus, nomainīja dziļa depresija un bezpalīdzība labi apbruņota un apmācīta karaspēka priekšā, kas pret savas valsts civiliedzīvotājiem izturējās kā pret bruņotiem ienaidniekiem svešā teritorijā. Materiāli, kas atrodas Latvijas Valsts vēstures arhīvā, rāda iespaidīgas ainas Latvijas laukos, īpaši 1906. gada ziemas mēnešos. Māju dedzināšana, atklāta laupīšana, aizdomās turamo un viņu ģimenes locekļu nežēlīga piekaušana, nogalināšana kļuva parasta parādība. Tika zaudētas cerības uz kaut daļēju objektīvu izmeklēšanu un apstākļu noskaidrošanu, tādēļ 1905. gada pašas beigās un 1906. gada pirmajos mēnešos revolucionārajos notikumos iesaistītie vai vienkārši cilvēki, kuri pastāvošo kārtību uzskatīja par netaisnīgu un savus uzskatus neslēpa, bija spiesti atstāt dzimto vietu un doties bēgļu gaitās uz Krievijas iekšējām guberņām, turienes latviešu kolonijām, emigrēt uz ārzemēm. Dažādās situācijas un atšķirīgie materiālie apstākļi visbiežāk piespieda pieņemt lēmumu – paslēpties mežos, cerot, ka draudošās briesmas drīz pāries, ar tuvinieku palīdzību tiks sagādāta nauda un pavērsies iespēja uz laiku aizbraukt. Attiecībā uz sociāldemokrātijas aktīvistiem laukos “Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmatā” pat atzīts, ka “dažās Latvijas vietās gandrīz vai visa vietējā partijas organizācija, vismaz viņas aktīvākā daļa, bija spiesta pārvietoties uz mežiem un no šejienes dažreiz pat vadīja visu partijas darbu savā apgabalā”.⁴

Laikabiedri viņus dēvēja par mežabrāļiem, šis apzīmējums parādījās presē jau 1906. gada sākumā un visai drīz kļuva sabiedrībā pieņemts un saprotams. Tā laikraksts “Arājs” 1906. gada augustā raksta: “.. citi, kuri, zaldātu postošiem bariem Baltiju pārpludinot, patvērumu atrada galvenām kārtām tepat vietējos dzimtenes mežos, tie dabūjuši tautas mutē nosaukumu “meža brāļi”.⁵ Šis nosaukums ir iegājis arī vēstures literatūrā.

Mežabrāļu kustība sākās pēkšņi, tā netika iepriekš paredzēta un gatavota. Tās dalībniekiem trūka ziemas apstākļiem piemērota apģērba,

pārtikas un ieroču. Rīgas Dabas pētnieku biedrības veiktie meteoroloģiskie novērojumi rāda, ka 1906. gada ziema nav bijusi barga, tai sekojis samērā vēss pavasaris. Janvāra vidējā temperatūra bijusi $-2,3^{\circ}\text{C}$; februāra $-1,8^{\circ}\text{C}$; marta $-0,7^{\circ}\text{C}$. Šajos trijos mēnešos dzīvsudraba stabiņš tikai divas reizes nokrities līdz -11°C atzīmei.⁶ Neskatoties uz to, ka šie mērījumi, kas tika veikti Rīgas pilsētā, uz laukiem, īpaši Vidzemes augstienē, varēja būt nedaudz atšķirīgi, kopējo priekšstatu par laiku 1906. gada sākumā tie sniedz. Tomēr ilgstoši dzīvot zem kļājas debess, sildoties pie uguns kuriem vai uzturoties siena šķūņos, pat smagā fiziskā darbā rūdītiem cilvēkiem nebija viegli, tam pievienojās rūpes par pārtiku, raizes par tuviniekiem, nepārtrauktā izvairīšanās no vajātājiem un pēdu slēpšana. Mežā nonākušajiem trūka izdzīvošanas un cīņas pieredzes. Tas viss tika apgūts praksē. Mežos slēpās gan pa vienam, gan apvienojās grupās un pulciņos, kas tomēr radīja lielākas iespējas izdzīvot, nezaudēt cīņas un dzīves sparū. Malienas zemnieks Jēkabs Augulis, atcerēdamies savu īso mežabrāļa dzīves laiku, atmiņās ir skarbs: “.. mēs vairs nejutāmies droši, un nebija arī iespējams tādu dzīvi turpināt. Dienu nekur nedrīkstēja rādīties, un, ja arī kādreiz kur iegājām kaut ko pirkt, dažas resnas mamma negribēja dot ne paēst. Daudzreiz nācās brauniņu vai naganu piebāzt zem deguna. Lai nu tas viss izklausās šausmīgi, bet katrs izsalcis zvērs ir rijīgs, un mēs tak ar bijām meža zvēri, reti kāds no mums nebēga. Kādreiz gadījās satikt cilvēku, kuru es pazinu, un arī šis cilvēks mani pazina, ieraudzījis mūs – aizmeta krustu un skriešus metās atpakaļ, tiešām tura par ko briesmīgu ..”⁷ Atmiņu autoram mežabrāļu dzīve likusies pārāk bezcerīga un grūta, viņš devies atpakaļ uz mājām, kur tajā pašā dienā ticis arestēts.⁸ Neskatoties uz visām pārciestajām grūtībām, mežā pavadītais laiks tomēr palīdzēja J. Augulim saglabāt dzīvību un izvairīties no soda ekspedīcijas izrēķināšanās, kura Tirzas muižā 1906. gada 6. janvārī par piedalīšanos revolucionārajos notikumos viņa dzimtajā pagastā Tirzā un apkaimē nošāva Jāni Apini (Apinīti), Jāni Cimdiņu, Andreju Kanģizeru, Ernestu Ņapu (Ņopu), Jāni Lāci, Kārli Pinni, Jāni Pipri (Piparu), Kārli Pipri (Piparu), Kārli Aleksandru Treiju, Kārli Eduardu Vēverbrandu, Pēteri Vitolu (Vitolīņu).⁹

Nītaures puses mežabrālis Jānis Bērziņš par mežabrāļu dzīves sākuma posmu stāsta šādi: “Baidīdamies palikt mājās, mēs, kādi septiņi cilvēki, aizgājām uz mežu, paņemdami līdz ieročus. Pirmās divas nakts pārgulējām kāda mežsarga mājiņā, bet pēc tam sadalījāmies grupās pa diviem trim cilvēkiem un noslēpāmies dziļāk mežā. Es un vēl divi biedri, kas bijām no vienas mājas, paslēpāmies kādas meža mājas pirtī, bet vēlāk pavadījām nakts kādā siena šķūnī meža vidū.”¹⁰

Stāvokļa nopietnības nenovērtēšana un neuzmanība izraisīja traģisku iznākumu Ainažu pagastā. Tur Puncūru mājās 1906. gada 6. janvārī vēlu vakarā sapulcējās vietējie revolūcijas aktivisti, lai

pārrunātu radušos situāciju, tai skaitā arī mežabrāļu grupas organizēšanu. Agrā rītā izklistot, viņus pārsteidza karaspēka nodaļa, kas pārmeklēja mājas. Izcēlās sadursme, kur nevienādā cīņā krita Kārlis Bārs, Kārlis Būrītis, Erihs Ozols, Pēteris Virsis, Jānis Vītols.¹¹

Mežabrāļu grupas lielākoties, apstākļu spiestas, radās stihiski, tomēr zināmu kodolu veidoja sociāldemokrātisko pulciņu biedri. Materiāli liecina, ka gandrīz katrā pagastā vai tā apkaimē ir pastāvējusi kāda mežabrāļu grupa. Tā Lejasciema apkārtnē darbojās Rūdolfs Knoks, Aleksandrs Alfrēds Kundziņš, Eduards Dinguldiņš, Jānis Jansons, Oto Krieviņš; Lielā pagastā – Jānis Andersons, Jānis Bērzens, Eduards Putniņš; Lielvārdē – Juris Balodis, Jānis Bankovičs, Eduards Blauss, Pēteris Grīviņš; Nītaurē – Jānis Ādamsons, Jānis Apalups, Pēteris Rudzītis, Pēteris Rullis u.c. Spiežot pēc grupu darbošanās intensitātes, organizēšanās periods bijis ļoti īss, faktiski tās uzreiz sāka aktīvi darboties.

1905. gada decembrī un īpaši 1906. gada janvārī – praktiski vienlaikus ar soda ekspedīciju parādīšanos – sākās uzbrukumi pagastu valdēm, lai iegūtu pasu veidlapas, zīmogus, pagasta naudas līdzekļus, iznīcinātu dokumentāciju, kas noderēja, slēpjot pēdas. Šīs operācijas veica vietējie tautas miliči, sociāldemokrātisko pulciņu pārstāvji un tikko izveidojušās mežabrāļu grupas. Uzbrukumi tika veikti, neskatoties uz soda ekspedīciju nodaļu un karaspēka vienību klātbūtni, un varas iestādes pret tiem bija bezspēcīgas. Tā 1905. gada 28. decembrī pusnaktī Cēsu apriņķa Kaives pagasta namā ieradās apbruņoti cilvēki, daļu pagasta dokumentācijas sadedzināja, daļu paņēma līdzī. Naktī uz 29. decembri tika izpostītas Cirstenes un Veļķu pagasta valdes telpas, dokumenti sadedzināti, cara varas atribūtika sašauta un iznīcināta.¹²

1906. gada 3. janvārī Jumurdas pagasta valdē ienāca pieci nepazīstami apbruņoti cilvēki, paņēma pagasta dokumentus un pagalmā sadedzināja.¹³ Tajā pašā dienā nepazīstami apbruņoti vīri ieradās arī Ķēču pagasta namā, atlauza pagasta tiesas naudas skapi, kancelejas skapi. Tika paņemta pagasta nauda 34 rubļi, pagasta tiesas zīmogs, iznīcināti dokumenti.¹⁴ Naktī uz 3. janvāri bruņoti vīri apmeklēja Lubējas pagasta rakstveža dzīvokli, atņēma viņam atslēgas, no pagasta valdes telpām iznesa dokumentāciju un kopā ar cara portretu pagalmā sadedzināja.¹⁵ 1906. gada 7. janvārī Nītaures pagasta rakstvedis Voldemārs Andersons ziņoja, ka viņa prombūtnes laikā pagasta mājā ienākuši trīs apbruņoti vīri, atlauzuši skapi, kur atradies pagasta arhīvs, iznesuši to pagalmā un sadedzinājuši.¹⁶ Pretrunīgas ziņas ir par Lielvārdes pagasta valdi. Pēc "Rīgas Avīzes" ziņām uzbrukums veikts naktī no 5. uz 6. janvāri, atlauzts naudas skapis, kas bijis tukšs. Savukārt Rīgas apriņķa priekšnieks savā ziņojumā Rīgas apgabaltiesas prokuroram 1906. gada 11. janvārī vēsta, ka no Lielvārdes pagasta nama nozagta nauda un vērtspapīri par kopsummā 20 000 rubļiem, pasu blankas un pagasta zīmogs.¹⁷ "Rīgas Avīze" 30. janvārī raksta par

līdzīgu uzbrukumu Meņģeles pagasta valdei naktī uz 16. janvāri, kur revolucionāri sabojājuši pagasta arhīvu, vēl ir ziņas par tādiem pašiem uzbrukumiem Vestienā, Iršos, Rembatē. Visās iepriekš minētajās lietās vainīgie netika atklāti, un Rīgas apgabaltiesas administrācija šī iemesla dēļ bija spiesta pēc zināma laika tās apturēt. Ar dokumentu iznīcināšanu tika mēģināts izvairīties no nodokļu maksāšanas, parādu atmaksas, rekrūšu iesaukšanas cara armijā, kā arī kavēt policijai un izmeklēšanas iestādēm atrast pagastam piederīgo personu datus. Būtiska nozīme bija pasu veidlapu un zīmogu iegūšanai, kas palīdzēja ar viltotu dokumentu palīdzību šķērsot Krievijas impērijas robežu un izglābties ļoti daudziem revolucionārās kustības dalībniekiem. Prasmīgi tika izmantots savā ziņā bezvaras periods pagastā, kad jaunievēlētās rīcības komitejas, ienākot karaspēkam, bija atkāpušās, bet vecās pagastu valdes vēl nebija atjaunojušas savu darbu. Arhīva materiāli un tajos fiksētās liecības rāda, ka iepriekš minētie uzbrukumi nav sastapuši nekādu pretestību, jo pret bruņotiem cilvēkiem tas nav bijis iespējams, bet nav izslēgts, ka tie varēja notikt, arī savstarpēji sadarbojoties. 1906. gada sākumā mežabrāļu uzbrukumu bija visvairāk. Šajā laikā liela uzmanība jau pievērsta naudas iegūšanai. Līdzīgas darbības veica arī kriminālie elementi uz laukiem, un, skatot izmeklēšanas materiālus, pētniekiem bieži rodas grūtības tos atšķirt. Pagastam, kā jebkurai pašvaldībai, nauda bija nepieciešama gan veco un trūcīgo pagasta ļaužu mītnes un skolas uzturēšanai, gan skolotāju un pagasta valdes locekļu atalgošanai. Mēģinot saglabāt jau tā nelielos naudas līdzekļus, daudzos pagastos valdes ēkās tika norīkoti sargi, kuri pēc pastāvošiem noteikumiem nedrīkstēja būt apbruņoti, tādēļ viņu praktiskā nozīme bija niecīga. Pagastos par saviem līdzekļiem vajadzēja uzturēt arī soda ekspedīciju nodaļas, maksāt lielas soda naudas pēc mežabrāļu vai kaujinieku operācijām. Nav veikti speciāli pētījumi par lauku pagastu pašvaldību budžetiem 1905. gada revolūcijas laikā un pēc tās, tomēr, pārskatot īsās atskaites guberņu oficiālajos preses orgānos, nākas secināt, ka pagastos visvairāk šajā laikā tiek samazināti līdzekļi izglītībai.

Jāatzīmē, ka arī 1905. gada revolūcijas tiesvedībā iezīmējas laika pārrāvums – apmēram no decembra līdz 1906. gada janvāra beigām, t.i., par revolucionārajiem notikumiem laukos netiek ierosināta nekādu lietu izmeklēšana. Tas ir vissmagākais soda ekspedīciju darbības periods, kur netika ievēroti elementārākie tiesību principi. Situāciju zināmā mērā izskaidro dokuments ar atzīmi “pilnīgi slepeni”, ko Pēterburgas tiesu palātas prokurors 1906. gada 6. janvārī nosūtījis Jelgavas, Rēveles (Tallinas) un Rīgas apgabaltiesas prokuroriem par prokurora uzraudzības pielietojumu cīņā pret revolucionāro kustību soda ekspedīcijas darbības laikā. Viņš norāda, ka “prokurora uzraudzības īstenotājiem ir jāpieņem doma, ka karaspēks ir atsaukts sacelšanās apspiešanai, ka ieroču lietošana no karaspēka puses ar visām no tā

izrietošajām sekām ir likumīga rīcība, ka likums nedod viņiem tiesības ne iejaukties karaspēka vadības rīkojumos, ne arī kontrolēt tos un ka visi prokurora uzraudzības lēmumi, kaut arī formāli pareizi, tomēr īstenībā tiek virzīti nevis pret vainīgajiem dumpiniekiem, bet pret karaspēka daļu, to pārstāvju vai administrācijas pārstāvju, kas apspiež sacelšanos, pareizas vai nepareizas rīcības izmeklēšanu un ir likuma piesegta pati necienīgākā noziedzīgās nolaidības forma”.¹⁸ Apgabaltiesu prokuroriem tika stingri noliegts uzklaut un fiksēt iedzīvotāju sūdzības par karaspēka rīcību un ierosināt atsevišķu lietu izmeklēšanu.

Mežabrāļi jau no pašas pirmās to pulciņu pastāvēšanas dienas kļuva par draudīgu spēku, ar ko bija spiesti rēķināties pagastu iedzīvotāji, cara administrācijas pārstāvji, muižu īpašnieki. Par savas darbības galveno uzdevumu viņi uzskatīja bruņotu pretestību valdības pasākumiem, spiegu un nodevēju sodīšanu. Tā vienā no pirmajiem LSDSP CK uzsaukumiem, kas izdots soda ekspedīciju darbības laikā 1906. gada janvārī un saucas “Spoku stundā”, ir vēstīts: “Tikai viens sauciens spiežas pār visu lūpām: atmaksa briesmīga visiem varmākām! Mēs klidīsim kā skudras pa visu zemi, mēs uzbruksim tur, kur cara kalpi mūs negaidīs. Lai tie zina, ka par viņiem tiek spriesta barga tiesa. Šis spriedums agri vai vēlu tiks izpildīts.”¹⁹ Tālāk uzsaukums aicina atbrūnot kazaku un dragūnu patruļas, boikotēt vecās pagastu valdes, nemaksāt nodokļus, nepildīt šķūtis un pasludina vecos pagasta amatvīrus par nodevējiem. Tas tad arī būtībā noteica mežabrāļu vienību cīņas taktiku to darbības laikā. Revolucionārās prasības vēstures literatūrā ir vērtētas atzinīgi, atzīmējot to principialitāti, bezkompromisa attiecības ar cara varu. Tomēr šobrīd nākas atzīt, ka tās ir rakstītas no tādu cilvēku pozīcijām, kuriem ir iespējas briesmu brīdī pazust drošā vietā, nevis pakļaut tām savu ģimeni, pašiem sevi un arī savu mantu, kas nodrošina tālāku eksistenci. Laikā, kad Latvijas laukus bija pārklājis biezs soda ekspedīciju tīkls, jebkāds protests izraisīja neierobežotas eksekūcijas ar smagām sekām.

Spilgts piemērs tam ir notikumi Drustu pagastā 1906. gada vasarā. 1905. gada nogalē tur, tāpat kā citur, tika izveidota rīcības komiteja. Tautas sapulcē pieņemtās rezolūcijas ir saprātīgas un apdomātas: neaizskart baznīcas, boikotēt kazakus, cīnīties pret huligāniem, kā toreiz dēvēja kriminālos elementus, uzaicināt Drustu muižas īpašnieku slēgt krogus, aģitācijas iespaidā pieņemta politiska prasība – boikotēt Valsts domi.²⁰ Soda ekspedīcijas darbība šajā pagastā nebija tik represīva kā citur. 1906. gada vasarā ticis nolemts izrēķināties ar Drustu uradņiku Šiliņu vai Siliņu. Lēmumu pieņēma vietējā LSDSP pulciņa pārstāvji, pēc citām ziņām – mežabrāļi, kādās atmiņās tie dēvēti par “revolucionāri noskaņotiem pagasta jauniešiem”.²¹ Visticamāk, tie bija gan nelegāla pulciņa pārstāvji, gan mežabrāļi. Nācis zināms, ka uradņiks piedalīsies kādās kristībās, kas noliktas uz 6. augustu. Šajā dienā Vec-

drustu baznīcā dievkalpojuma laikā kāds jauns cilvēks pie baznīcas visu acu priekšā nošāva uradņika formā tērptu cilvēku, proti, kaimiņu Gatartas pagasta uradņiku Reinvaldu, kas simpatizēja revolucionārajai kustībai un ne reizi vien bija tās dalībniekus glābis. "Rīgas Avīzes" korespondents 1906. gada 15. augustā atzīmē, ka slepkavam bijuši sarkani mati, uradņiks nogalināts no mugurpuses ar trim šāvieniem mugurā. Pēc tam šāvējs izbēdzis no baznīcas uz krogu, bet, redzēdams, ka neviens pakal nedzenas, mierīgi atnācis atpakaļ, apskatījis līķi, paņēmis nošautā revolveri, izvēlējies baznīcas priekšā zirgu un licis kādam jauneklīm viņu aizvest. Pievakarē no Jaunpiebalgas ieradusies karaspēka vienība, kas kopā ar iedzīvotājiem pārmeklēja tuvējo mežu, bet vainīgo neatrada. Publikācijas presē gandrīz vienprātīgi atzīst notikušā bezjēdzīgumu, iedzīvotāju neizpratni un atklātas simpātijas pret nogalināto. Tā laikraksts "Latvija" raksta, ka "nošautais uradņiks Reinvalds bijis klusas dabas satiecīgs cilvēks un neviens šejienietis neesot viņa dēļ cietis, tādēļ šī slepkavība pavisam neizprotama".²²

Soda ekspedīcija kazaku sotņas podjesaula Krasnova vadībā no Alūksnes Drustus ieradās pēc dažām dienām, t.i., 10. augustā. Pie baznīcas tika sapulcināti visi iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 65 gadiem. Viņi tika aicināti atklāt uradņika slepkavu, jo gan soda ekspedīcijas vadītājs, gan vietējais muižnieks bija pārliecināts, ka iedzīvotāji viņu pazīst, bet negrib nodot. Kad vainīgais netika izdots, no klātesošiem tika atdalīti tie, kas Reinvalda nošaušanas brīdī bija atradušies baznīcā, apmēram 60 cilvēku, un pa nakti ievietoti Drustu pagasta namā. Līdz diviem naktī tika pratināti iepriekš apcietinātie aizdomās turētie – Drustu skolotājs J. Šīrons, rentnieks D. Šūlmeisters ar diviem dēliem un vēl deviņi cilvēki. Arī nākamajā dienā neviens nenosauca šāvēju. Tad trijiem cilvēkiem – Drustu pagasta skolas skolotājam Jēkabam Šīronam, Auļu māju rentniekam Dāvim Šūlmeisteram un viņa dēlam Jānim piesprieda nāves sodu un nošāva. Soda ekspedīcijas vadītājs raportā Vidzemes soda vienības komandierim savu izvēli paskaidrojis šādi: "Ņemot vērā apstākļu neparastumu un nepieciešamību uz teroru atbildēt ar teroru, lai piespiestu izdot slepkavu un pārtrauktu mežabrāļu slēpšanu, par upuriem es izvēlējos Šīronu, kā arī Šūlmeisteru, tēvu, un vecāko dēlu kā personas, kuras aģitējušas pret valdību."²³ Saglabājušās ziņas, ka baronam nav bijis simpātisks pagasta skolotājs, jo 1905. gada revolucionāro pārveidojumu idejiskais centrs atradās skolā, tautas sapulcēs vairākkārt bija uzstājies palīgskolotājs Šīrona brālēns Voldemārs Rucelis, kas bija pagasta rīcības komitejas loceklis un kuram 1906. gada sākumā izdevās aizbēgt uz Iekškriviju. Minēts arī tas, ka skolotājs audzinājis savus bērnus nepiedienīgā lepnībā – meitas nav skūpstījušas baronam roku, skolā notikušas nelegālas sapulces. Dāvis Šūlmeisters ar kuplu ģimeni – seši dēli un divas meitas – rentēja mājas, simpatizēja sociāldemokrātiskajai kustībai. Piemiņas grāmatā

atzīmēts, ka Jānis Šulmeisteris bijis aktīvs sociāldemokrātiskā pulciņa biedrs, atbalstījis mežabrāļus, tātad, visticamāk, viņš arī zinājis īsto vainīgo, bet to neatklājis. Cietsirdīgajai eksekūcijai turpinoties, smagi cieta, pēc dažām ziņām, visi nošaušanas liecinieki – viņiem piesprieda lielus miesas sodus. Soda ekspedīcijas vadītāja atskaitē gan atzīmēts, ka sodīti 19 cilvēki. Piecdesmit sitienus saņēma arī jaunākie brāļi Šulmeisteri – 17 gadu vecais Pēteris un 15 gadu vecais Roberts. Šis notikums guva plašu atbalsi presē, un pat “Rīgas Avīze” visai lakoniski atzīmēja, ka nošautie bijuši nevainīgi. Nelegālais LSD centrālgāns “Cīņa” visu atbildību par notikušo uzvēla vietējam muižniekam un soda ekspedīcijas nodaļai, plaši aprakstīja eksekūcijas detaļas, izmantojot to sociāldemokrātisko ideju propagandai.

Latvijas Republikas IV Saeimas deputāts Pēteris Zālīte 6. sesijas 27. sēdē 1933. gada 4. jūlijā, apspriežot valsts budžetu 1933., 1934. saimniecības gadam, atcerējās ar šo notikumu saistītu epizodi, ka viņš vērsies ģenerālgubernatora kancelejā un vēstījis, ka šie trīs cilvēki ir nošauti nevainīgi: “Es biju tas, kas griezās pie Baltijas ģenerālgubernatora ar aizrādījumu, ka viņi izdarījuši slepkavību, ka viņi nevis nomierina, bet taisni sacēļ nemieru. Viņi ar savu rīcību sacēla nemieru visā Latvijā. Jā, tautā sāka valdīt pārliecība – gan saimniekos, gan kalpos –, ka valdība, kas tā rīkojas, nav Dieva valdība, ka tā ir netaisna valdība, kas nošauj nevainīgus cilvēkus.”²⁴ P. Zālīte apgalvoja, ka viņa dzīvība atradusies briesmās, kamēr visaugstākajā līmenī noskaidrojies, ka šie trīs cilvēki, kas bijuši nošauti pie Drustu baznīcas, tiešām cietuši nevainīgi, ko viņam ar nožēlu oficiāli apliecinājis Baltijas ģenerālgubernatora kancelejas sekretārs Koškins.

Mežabrāļu vienība, kurā atradās uradņika Reinvalda šāvējs, uzturējās Raunas, Baižkalna, Drustu pagasta apkaimē, kur netrūka arī viņu atbalstītāju. Mežabrāļu darbības lokā visbiežāk bija apkaimes krogu un monopolveikalu slēgšana, aplaupīšana, naudas iekasēšana par nelikumīgu darbību. Tā ir izdevies atrast ziņas par uzbrukumu Cēsu pastorāta mežsargam Priekuļu pagasta Mežiņu mājās 1906. gadā naktī uz 5. oktobri un uzbrukumu Šturcenburgas krogam iepriekšējā naktī. Pēdējā uzbrukuma izmeklēšanā iegūtās liecības rāda, ka bijuši trīs uzbrucēji, viens no tiem maskā. Viņi šāvuši ar revolveri griestos, sasītuši pudeles un izdauzījuši logu stiklus, visu laiku bezmērķīgi šaudījušies un ievainojuši krodzinieku Jēkabu Leiti, kā arī šāvuši durvis, kas iet uz dzīvojamām telpām, un sašāvušu krodzinieka sievu kājā.²⁵

Varas iestādes ilgi un nesekmīgi centās viņus notvert, tas izdevās tikai 1906. gada rudenī. 1906. gada 6. novembrī notverts grupas dalībnieks Jānis Zariņš un notikusi viņa nopratināšana. J. Zariņš nosaucis visus grupas dalībniekus un pastāstījis vēl par citām operācijām, kuras viņi veikuši: naktī uz 30. septembri aplaupījuši Baižkalna pagasta vecāko Andžu Upīti, naktī uz 3. oktobri – Jaunraunas muižas pār-

valdnieku Pilmani un pagasta vecāko Dāvi Vistuci. J. Zariņš stāstīja, ka krodzinieka Leites sievu ir ievainojis Paeglītis, uradņiku Reinvaldu nogalinājis Pauris, kas dzīvo Raunas pils pagastā.²⁶

Zinot mežabrāļu īstos vārdus un dzīvesvietas, policijai bija viegli rīkoties tālāk. Tā 1906. gada 16. novembrī tika aizturēts Baižkalna pagasta Baiduļu māju zemnieks Jānis Pētera d. Ozols. Aizturēšanas brīdī viņš pretojies un mēģinājis bēgt, uz viņu ticis vairākkārt šauts. J. Ozolu smagi ievainoja kājā un labajā sēnā.²⁷ Neilgā laika posmā tika apcietināti visi grupas dalībnieki, un 1907. gada 26. janvārī Vidzemes vienības priekšnieks no Valmieras varēja ziņot Valkas apriņķa 1. iecirkņa tiesu izmeklētājam, ka novembrī atklāta un notverta bruņotu laupītāju banda, kurā darbojās seši cilvēki: Jānis Aleksandra d. Zariņš, Jānis Voldemārs Pētera d. Zariņš, Augusts Paeglītis, Jānis Pauris, Jānis Ozols, Jānis Lācis.²⁸ Pēc lauka karatiesas lēmuma Jānim Voldemāram Zariņam tika piespriests samērā viegls sods – seši gadi katorgā. No-pratināšanas protokolā viņš liecinājis, ka kopā ar citiem piedalījies daudzos uzbrukumos krogiem Jaunraunas, Raunas, Baižkalna un Lubējas pagastā. Lauka karatiesas spriedumā 1906. gada 16. decem-brī ir īpaša piezīme: ņemot vērā labprātīgu atzišanos un nožēlošanu, liecību došanu, kas ļāva apcietināt laupītāju bandu, lauka karatiesā Jānim Voldemāram Zariņam piespriež visu tiesību atņemšanu un nosūtīšanu katorgas darbos uz sešiem gadiem.²⁹

Mežabrāļus Jāni Aleksandru Zariņu, A. Paeglīti, J. Lāci, J. Pauri un J. Ozolu tiesāja lauka karatiesā 1906. gada 24. novembrī. Viņus apsūdzēja daudzos bruņotas laupīšanas uzbrukumos: 1906. gada 30. septembrī Baižkalna pagasta vecākajam, Priekules pagasta mežsargam Bērziņam, Bērzes, Vēliņu, Līča, Rāceņu krogam u.c. J. A. Zariņam, A. Paeglītim, J. Ozolam un J. Paurim piesprieda nāves sodu, Jāni Lāci attaisnoja, bet no apcietinājuma neatbrīvoja. J. A. Zariņu un A. Paeglīti nošāva Cēsu–Raunas ceļa malā nākamajā dienā – 25. novembrī.³⁰ “Rīgas Avīze” 1906. gada 29. novembrī rakstīja, ka 25. novembrī ap pieciem vakarā pie Drustu baznīcas ticis nošauts uradņika Reinvalda slepkava Pauris, kurš nožēlojis grēkus un pieņēmis svēto vakarēdienu no Jaunpils mācītāja. Viņš ticis nošauts un aprakts tur, kur izdarījis slepkavību, kā to paredzēja nolikums par lauka karatiesu darbību. Jānim Ozolam sprieduma izpildīšana tika atlikta līdz brīdim, kad viņš izveseļosies. Kādā citā lietā gan ir dokuments, kas liecina, ka 1911. gada 3. jūlijā Cēsu apriņķa priekšnieka vecākais palīgs Zabeļins nopra-tinājis Cēsu cietumā esošo Jāni Pētera d. Ozolu, kurš izteicis vēlēšanos sniegt liecības par darbību 1905. un 1906. gadā.³¹ Savukārt Jāņa Lāča lietu lauka karatiesā izskatīja 16. decembrī un apsūdzēja viņu citos nodarījumos: uzbrukumā Jaunraunas muižas pārvaldniekam Tilmanim 1906. gada 3. oktobrī un Jaunraunas pagasta vecākajam Vistucim. Pēc tiesas lēmuma viņu nošāva tajā pašā dienā Sāvienas pagastā.³²

Viena no lielākajām, labāk apbruņotajām un saliedētākajām mežabrāļu organizācijām darbojās Madlienas apkaimē un tās tuvākos pagastos Taurupē, Ūķeipenē, Meņģelē, Lielvārdē, Skrīveros, Lēdmanē, Krapē, Nītaurē, Jaunpilī. Mežabrāļus vadīja bijušais Madlienas tautskolotājs LSDSP biedrs Jānis Liepiņš (Steņka), kurš bija viens no revolucionāro notikumu organizētājiem Madlienas, Skrīveru, Lielvārdes apkaimē 1905. gada vasarā un rudenī, Fēliksa Cielēna un Kārļa Skalbes tuvs draugs. Kokneses–Lielvārdes bruņotās sacelšanās prāvas izmeklēšanas materiāli liecina, ka tieši pēc Jāņa Liepiņa ierosinājuma tika nošauts 1905. gada 27. novembrī sagūstītais Rīgas apriņķa priekšnieka jaunākais palīgs fon Pētersons, rakstvedis Maksimovičs un trīs čerkesi. Viņa vadītā vienība darbojās no 1906. gada janvāra līdz rudenim, kad pats J. Liepiņš devās uz Pēterburgu, tad Somiju un beidzot emigrēja uz Amerikas Savienotajām Valstīm, kur vēlāk piedalījās ASV Komunistiskās partijas dibināšanā. LSD II kongresa materiālos ir atzīmēts, ka Madlienas apkaimē darbojās līdz 30 vairāk vai mazāk disciplinētu mežabrāļu. Bez tam Madlienas rajonā atradās pāris desmitu bēgļu, kuri pa daļai piekopa mežabrāļu dzīvi, bet ar mežabrāļu organizāciju nebija saistīti.³³ 1906. gadā dažādā laikā tur darbojās tādi cīnītāji kā Jānis Jēkabs Apalups, Konstantīns Balodis (Slimais), Miķelis Balodis, Miķelis Bite (Dundurs), Miķelis Kāpostiņš, J. Liepiņa (Steņkas) brālēns Jānis Liepiņš, Jānis Ozoliņš u.c.³⁴ Šajā rajonā, neskatoties uz lielo policijas un karaspēka daudzumu, nepārtraukti notika visdažādākās mežabrāļu operācijas, kas rāda, ka nelielajā reģionā patiešām bija karš, kurā tika iesaistīti visdažādākie sabiedrības slāņi. Minēsim tikai dažas no šīm operācijām.

1906. gada 11. martā Lielvārdes pagastā notika bruņoti uzbrukumi Sprastiņū, Mazstaldātu un Bērziņu mājām, kuru saimnieki pēc mežabrāļu ieskatiem sadarbojās ar policiju. Tā Bērziņu saimnieks Jānis Krūmiņš policijai ziņoja, ka vakarā starp astoņiem un deviņiem ieraušies pieci apbruņoti cilvēki, nosaukuši viņu par spiegu un pieprasījuši 300 rubļus un vakariņas. Viņi pārmeklējuši māju un paņēmuši vērtlietas un 20 rubļus zeltā.³⁵

1906. gada 22. marta vakarā notika uzbrukums Jumpravas pagasta Lāčplēšu mājām. Ielauzušies seši apbruņoti nepazīstami vīrieši un prasījuši naudu ieročiem, atraduši mājās degvīnu un likuši visai saimei dzert, tad visus, to skaitā arī divus mazgadīgus bērnus, ieslodzījuši aukstā pagrabā. Nākamajā dienā ieradies uradņiks Mozdriņš vietas apskates protokolā rakstīja, ka visā mājā valda šausmīgs haoss, tā ir pilnīgi izdemolēta, atviktņes izrautas, gultas apgāztas, saimnieks Strautiņš gul piekauts, piekauta arī viņa sieva Anna. Uzbrucējuši nolaupījuši naudu, divus zirgus un dažādas mantas, tad aizbraukuši Jaunjelgavas apriņķa Lindes pagasta virzienā, kur tajā pašā naktī izlaupītas Upenieku mājas.³⁶

1906. gadā naktī uz 10. maiju Lielās muižas Vārnu krogam, kurā saimniekoja Pēteris Grencions,³⁷ uzbruka 12 apbruņotu cilvēku grupa.

Tika nolaupīta kase, papirosi un cigāri, sasistas 20 vīna un 100 alus pudeles, paņemts apzeltīts pulkstenis, zelta ķēde, Leitnera velosipēdu fabrikas velosipēds 200 rubļu vērtībā, dažādas zeltlietas.³⁸

1906. gada vasarā daudzi aplūkotā reģiona iedzīvotāji saņēmuši uzaicinājumus ziedot prāvas naudas summas. Nav zināms, cik daudzi ir pakļāvušies šiem aicinājumiem, bet nepaklausīgie tika sodīti. Tā 1906. gada 13. jūnija vakarā ar 20 revolvera šāvieniem tika nogalināts Aizkraukles Ignatu māju saimnieks – rakstnieka Purapuķes brālis, viņa sieva smagi ievainota un pēc dažām dienām Rīgā pilsētas slimnīcā mirusi. M. Purapuķe bija saņēmis uzaicinājumu nolikt zināmā vietā 400 rubļus, bet nebija to pildījis. Uzbrucēji atņēmuši nošautajam kabatas pulksteni un 8 rubļus.³⁹

1906. gada 19. augustā ap deviņiem vakarā Lielvārdes mācītāja Ludviga Cimermaņa muižā ienākuši trīs apbruņoti vīrieši. Mācītāja nav bijis mājās, viņa ģimene – sieva Jekaterina, meita, divas māsas, brālameita un ekonomē – ēdusi vakariņas. Svešie savākuši no galda sudraba galda piederumus, sameklējuši ieročus, paņēmuši dārglietas, sudraba traukus, pulksteni, naudu. Promejot virtuves durvīs satikuši mācītāju un to nošāvuši, ar diviem šāvieniem nogalināta arī atskrējusi sieva. Nogalinātajam mācītājam uzbrucēji vēl paņēma zelta pulksteni. Rīgas apgabaltiesas ierēdņa ziņojumā prokuroram atzīmēts, ka nogalinātais mācītājs bijis “ļoti bagāts, ļoti apspieda vietējos zemniekus, kuri viņu ļoti nemīlēja”. Tuvinieki liecināja, ka nošautais pirms divām nedēļām saņēmis draudu vēstuli.⁴⁰ Lietas izmeklēšana ilga vairāk nekā gadu. Tās laikā apsūdzību izvirzīja vairākiem cilvēkiem. Tā “Rīgas Avīze” 1906. gada 20. septembrī ziņoja, ka 14. septembrī Rīgā apcietināts Cimermaņa un viņa kundzes slepkava – kāds Bādērs no Kokneses pagasta. Uz aizdomu pamata policija apcietināja Lielvārdes rokpelni Mārtiņu Krūmiņu, kurš nošaušanas dienā viesojies pie sava radnieka Rembates Skujenieku mājās. Bez tam M. Krūmiņš bijis viens no trijiem zemnieku delegātiem, kurš 1905. gada beigās mācītājam pavēstīja, ka jāatstāj vieta. Mācītājmuižas kalpones M. Krūmiņu par uzbrukuma dalībnieku neatzina. Atpakaļceļā uz Lielvārdi viņam pavēlēja izkāpt no ratiem un “bēgot” nošāva.⁴¹ “Latvijas revolucionāro cīnītāju piemiņas grāmata” ir ziņas, ka pēc Cimermaņa nāves mācītāja dokumentos atrasts to zemnieku saraksts, kuri piedalījušies Lielvārdes kaujā, starp tiem minēts arī viņa pusgraudnieks Mārtiņš Lablaiks, kuru tādēļ apcietināja. Vēlāk viņš apsūdzēts, ka piedalījies daudzos kaujinieku pasākumos. M. Lablaiks bija ieslodzīts Centrālcietumā, piedalījies bēgšanas mēģinājumā 1907. gada 31. martā, ticis smagi ievainots un nākamajā dienā cietuma slimnīcā miris.⁴² Izmeklēšanas materiāli gan liecina, ka ir bijis Lielvārdes mācītājmuižas kučieris Mārtiņš Dāvja d. Lablaiks un viņa dēls rentnieks Kārlis Mārtiņa d. Lablaiks. Rīgas apgabaltiesas svarīgu lietu izmeklētāja redzeslokā viņi nokļuva 1906. gada

1. septembrī, kad tika nopratinātas zemnieces Anna Vītola, Emīlija Pazara un Trīne Ozola, kuras apsūdzēja par piedalīšanos sadursmē ar karaspēka nodaļu pie Ūbeļu kroga Lielvārdē. Zemnieces liecināja, ka viņas uz kroga telpām pārsiet ievainotos ir aizvedis tieši Mārtiņš Lablaiks, kurš kalpojis par kučieri un gribējis atvest mājās savu dēlu Kārli. Ar to pieticis, lai viņiem inkriminētu piedalīšanos sadursmē. M. Lablaika piedalīšanos revolucionārajos notikumos atzinuši vēl daudzi citi pratinātie, arī viņš pats to nav noliedzis, vien piebilstot, ka to ir darījis piespiedu kārtā.⁴³ Tālākā izmeklēšanas gaitā Mārtiņš Lablaiks no apsūdzēto vidus izslēgts, savukārt viņa dēlam Kārlim Lablaikam pagaidu karatiesa 1907. gada 5. septembrī, pasludinot spriedumu Skrīveru bruņotās sacelšanās prāvā, piesprieda nāves sodu, kuru ģenerālgubernators nomainīja ar mūža katorgu. 1907. gada 22. novembrī pēc Rīgas apgabaltiesas slēdziena lieta par Cimermaņa un viņa sievas nogalināšanu tika apturēta, jo vainīgos nevar atrast.

1906. gada 18. oktobrī pie Rīgas apriņķa priekšnieka jaunākā palīga 3. iecirknī ieradās Skrīveru pagasta zemnieks Kārlis Kalniņš, kurš rentēja no muižas Auziņu mājas. Viņš liecināja, ka 17. oktobrī ap deviņiem vakarā tur ieradušies divi nepazīstami apbruņoti cilvēki. Viņš nobijies un paslēpies citā istabā, bet māte teikusi, ka saimnieks aizbraucis uz Rīgu maksāt renti. Ienākušie atgādinājuši, ka bijuši šeit 22. augustā. Toreiz tiešām ienākuši trīs nepazīstami cilvēki, no kuriem Kalniņš izbēdzis pa logu, paņēmuši 6 rubļus un likuši sagādāt vēl 100, soloties nākt vēl. Tagad māte viņiem stāstījusi, ka nauda vēl nav sagādāta. Laupītāji pārmeklējuši māju un atraduši 13 rubļus, likuši sagādāt vēl 87 rubļus un draudējuši nošaut visus mājas iedzīvotājus un mājlopus, atgādinājuši, ka neliks mierā, jo Kalniņš pirms gada nav piedalījies revolucionārajā kustībā, nav devies uzbrukumā Rembates muižai.⁴⁴ Nākamais uzbrukums notika 1906. gada 1. novembrī piecos no rīta, kad divi nepazīstami bruņoti cilvēki ielauzās Auziņu mājās, bet to saimniekam Kārlim Kalniņam atkal izdevās izbēgt caur logu un aizskriet līdz kaimiņiem. Māja tika pārmeklēta, mēbeles sadauzītas, paņemti 15 rubļi un pavēlēts septiņu dienu laikā sadabūt vēl 70 rubļus, citādi mājas tiks nodedzinātas.⁴⁵

“Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmata” ir materiāls, kas stāsta, ka 1906. gada 26. jūnijā Kastrānes Bražģu māju saimnieks Reinis Tilliks agri no rīta ieraudzījis mežmalā cilvēkus un nospriedis, ka tie ir mežabrāļi, paziņojis par to dragūniem, kas atradušies Lielajā muižā. Ieraušies dragūni nošāvuši Pauli Keipenvarlicu, smagi ievainojuši Jāni Kļaviņu, kurš 5. jūlijā cietuma slimnīcā miris, trešais mežabrālis Lazdiņš ticis ievainots un miris tajā pašā dienā. Tālāk vēstīts, ka citi mežabrāļi atriebrušies Reinim Tillikam un viņu nogalinājuši.⁴⁶

1906. gada 29. jūnijā 12. Mariupoles dragūnu pulka 6. eskadrona komandieris par šiem notikumiem rakstījis raportu, kas rāda, ka Reinis

Tilliks vismaz šīnī apsūdzībā nav vainīgs. 28. jūnijā ap sešiem no rīta eskadrona dislocēšanās vietā Lielajā muižā ieradies kalps Antons Čepiks no Kastrānes pagsta Bražģu mājām un stāstījis, ka viņam agri no rīta mežā uzbrukuši nepazīstami cilvēki, likuši grietzt pajūgu atpakaļ un draudējuši ar revolveri. Viņam izdevies izbēgt, kaut uz viņu vairākkārt izšāvuši. Uz notikuma vietu devies kornets Leskinens ar sešiem kareivjiem, viņi atraduši rasā sliedi un gājuši pa pēdām 3 verstis. Beigās atraduši trīs guļošus vīriešus un vienu sardzē pie koka aizmigušu. Pēc dragūna sauciena visi pietrūkušies kājās, bet nav varējuši atklāt uguni, jo ieroči nav bijuši kārtībā. Tomēr pavēli pacelt rokas izpildījis tikai sardzē stāvošais. Tad mežabrāļi šāvuši uz kornetu Leskinenu, bet neveiksmīgi, pēc tam uguni atklājuši arī dragūni, kas ievainojuši zemnieku Keipenvarlicu rokā. Mežabrāļi metušies bēgt uz visām pusēm. Dragūni nošāvuši Pāvelu Keipenvarlicu, smagi ievainojuši ziemā no Kastrānes pagasta izsūtīto Jāni Lazdiņu, tomēr vienam izdevies aizbēgt. Sardzē stāvošais Mālpils pagasta zemnieks Jānis Kļaviņš, kas bijis ierindnieka Mošlova apsardzībā, izrāvis brauniņu un arī mēģinājis šaut, bet Mošlovs pasteidzies pirmais un viņu ievainojis. Ievainoto Lazdiņu dragūni aizveda uz Kalna Kinenu mājām un pārsēja, viņš pastāstīja, kā visus sauc, un liecināja, ka izbēgušais ir Ņeipenes pagasta zemnieks Eduards Jura d. Putniņš. Raportā atzīmēts, ka ievainojums ir smags, ievainotais bieži zaudējis samaņu un ticis nosūtīts uz cietuma slimnīcu, kur 5. jūlijā miris.⁴⁷ Tālāk notikumi risinājušies šādi. Pēc vairāk nekā nedēļas, t.i., naktī uz 12. jūliju, mežabrāļi atriebdamies uzbruka Reiņa Tillika Bražģu mājām, bez brīdinājuma sāka šaut ēkas logos, kas bija apgaismoti. Nav zināms mājas iedzīvotāju daudzums un Tillika ģimenes locekļu skaits, bet “Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmatā” minētais sauciens, lai nāk ārā sievietes, ir ļoti maz ticams. Tomēr vērā ņemams fakts ir tas, ka nekārtīgajā apšaudē, jo Reinis Tilliks sparīgi ar revolveri aizstāvējās, neviens cilvēks netika ievainots, vismaz izmeklēšanas lietā par to nav ziņas. Nepareizas ir arī ziņas, ka mežabrāļi būtu nošāvuši pašu Tilliku, izmeklēšanas lietā ir viņa liecība par notikušo. Toties tika aizdedzinātas visas ēkas, nodega dzīvojamā māja, divas klētis, pūne, piedarbs. Sadega mājlopi: zirgs, desmit govīs, desmit aitas, trīs cūkas, izdevās izglābt tikai vienu zirgu. Nopratināšanas protokolā R. Tilliks liecināja, ka vienu no ļaundariem degošo ēku gaismā pazinis, tas bijis kalps Purgailis no šī paša pagasta. Nav izdevies atrast kādu viņa nopratināšanas protokolu, tikai lietai ir pievienotas ziņas, ka Skujenes muižā 1907. gada naktī no 23. uz 24. jūliju karcerī pakāries Kārlis Purgailis,⁴⁸ kas acīmredzot nav varējis izturēt spīdzināšanu. Tālāk Rīgas apgabaltiesa lietas izmeklēšanu apturējusi, jo vainīgos nav iespējams atrast.

1906. gadā naktī no 9. uz 10. augustu ap desmit cilvēku liela grupa uzbruka Cēsu apriņķa Ogres pagasta Pūres krogam, kas piederēja

Ogres muižas īpašniekam fon Panderam un ko rentēja Jānis Purgailis. Uzbrucēji prasījuši naudu un, pēc kalpotāju ziņām, stipri sasītuši vecāko dēlu – 17 gadu veco Pāvelu. Viņa māte Anna tikusi ievesta veikala telpās un ar vairākiem šāvieniem nogalināta vai ievainota, veikals aizdedzināts. Pāvelu nogalināja vai ievainoja kroga telpās, kuras arī aizdedzināja. Kalpotājiem ar grūtībām izdevās no liesmām izglābt trīs mazgadīgos bērnus un atdot tos tēvam, kurš naktī pārbraucis mājās no pilsētas. Tiesu medicīniskās ekspertīzes rokās nonāca tikai abu bojāgājušo nelieli kaulu fragmenti, un notikumu gaitu tie neizskaidroja. Pavisam kopā mantiskie zaudējumi sasniedza ap 8000 rubļu. Izmeklēšana bija nesekmīga un drīz tika pārtraukta. Lietā sastopamas izmisīgas krodzinieks Jāņa Purgaiļa vēstules, ka tuvinieku slepkavas staigā nesodīti, Ogres tirgū tikušas pārdotas viņa mantas, noziegums ir izdarīts pēc Ogres kaujas organizācijas lēmuma un par to ir izlaista pat proklamācija. Rodas iespaids, ka daudzi zinājuši īstos vainīgos, bet baidījušies runāt. Izmeklēšana tika atjaunota, bet atkal pierādījumu trūkuma dēļ 1910. gada 2. decembrī slēgta.⁴⁹

Šeit aplūkota tikai neliela daļa no Madlienas mežabrāļu operācijām, kaut gan nav precīzi iespējams pateikt, vai tiešām visi minētie notikumi ir saistīti ar J. Liepiņa (Steņkas) grupas darbību. Pats viņš nelielajās atmiņās “Revolucionārajās cīņās kritušo piemiņas grāmatā” par konkrētām operācijām neraksta, bet atzīst, ka grupas likvidācijai būtiska nozīme bijusi notikumiem 1906. gada 19. decembrī Meņģeles pagasta Āpsēnu mājās: “Sadursmē ar mežabrāļiem krita divi uradņiki, valdība atriebās ar četrus nevainīgus iedzīvotāju nobendēšanu (tēvu un dēlu – Brenci un Jāni Ābolus, tēvu un dēlu – Jāni un Ādolfu Ozoliņus), mēs nolēmām galīgi likvidēt savu pulciņu un gatavojāmies izceļošanai.”⁵⁰ Tā laika prese stāsta, ka kādas četras verstis no Meņģeles pagasta nama atradusies stikla fabrika, par kuras iemītņiem policijai bijis maz ziņu. Tos pārkontrolēt 1906. gada 18. decembra vakarā devies vietējais uradņiks Andrejs Kārkliņš un Aderkašu uradņiks Roberts Libers, līdzī gājis kareivja uniformā ģērbies pagasta rakstveža palīgs. Pēc stikla fabrikas un tuvumā esošo Āpsēnu māju pārmeklēšanas apcietināja kādu aizdomīgu personu. To iesēdināja vienās kamanās ar sargiem, otrās kamanās sēdās abi uradņiki, lai dotos atpakaļ. Tad no mājām atskanēja šāvieni, Kārkliņu nogalināja uzreiz, Libers tika smagi ievainots un drīz mira. Kad nākamajā dienā ieradies karaspēks visu pārmeklēja, arestētā persona bija aizbēgusi, prom bija arī Āpsēnu rentnieka 18 gadu vecais dēls Jānis Ābols un stikla fabrikā dzīvojošais Ādolfs Andrejs Ozoliņš. Visi mājas iedzīvotāji tika apcietināti un sisti. Pēc lauka karatīes sprieduma četri Āpsēnu un stikla fabrikas iedzīvotāji tika nošauti par mežabrāļu atbalstīšanu. Bez tam no Meņģeles pagasta sakarā ar šiem notikumiem izraidīja virkni zemnieku: pagasta vecāko Dāvi Dambīti par to, ka atļāvis pie sevis mājās pārgulēt vie-

nam no uradņiku šāvējiem, izsūtīja uz pieciem gadiem uz Jeņisejas guberņu; Emiliju un Matildi Greifānes, Helēnu Grobiņu, Mārtiņu Vitolu – uz trijiem gadiem uz Jeņisejas guberņu; Mārtiņu Jansonu, Ievu un Mildu Kreibergas – uz trijiem gadiem uz Vologdas guberņu; Mārtiņu Lubavu, Reini Olti, Reini Pureniņu – uz trijiem gadiem uz Toboļskas guberņu; Pēteri Rudzīti – uz pieciem gadiem uz Jeņisejas guberņu.⁵¹ Tātad, glābjot vienu mežabrāli, četri zemnieki tika nošauti un divpadsmit izsūtīti.

Liekas, ka J. Liepiņš (Steņka) ir arī autors palielajam ziņojumam “No Madlienās draudzes”, kas ievietots sociāldemokrātiskas ievirzes laikrakstā “Tautas Tiesības” 1906. gada oktobrī, par ko mudina domāt publikācijas paraksts “Steņka”. Ziņojumā ir aprakstīta visai traģiska Madlienās partizānu cīņas lappuse, kad viens no 1906. gada 19. augustā sagūstītajiem mežabrāļiem Upenieks, kļuvis par nodevēju, kopā ar soda ekspedīcijas nodaļu jādēlējis pa apkārtnes pagastiem, bijis Visgalē, Plāterē, Taurupē, Aderkašos, Vatrānē, Kastrānē. Tika sagūstīti un nogalināti mežabrāļi Kārlis Akermanis un Kārlis Lūsis, izpostītas un izlaupītas neskaitāmas mežabrāļu atbalstītāju mājas, to iedzīvotāji apcietināti un nežēlīgi piekauti.⁵²

Mežabrāļu kustība kulmināciju sasniedza 1906. gada vasarā, ko arī rāda lielais operāciju skaits. Cīnītāju vienības varēja mobili pārvietoties un efektīvi izvairīties no vajātājiem. Vienlaikus arvien palielinājās represijas pret jebkādu pretošanos varas pārstāvjiem, un 1906. gada 19. augustā tika izdots likums par lauka karatiesām, kas stājās spēkā 24. augustā. Latvijas presē tas tika publicēts jau nākamajā dienā un izraisīja gan šoku, gan neizpratni. Likums faktiski pasludināja varas iestāžu un to pārstāvju pilnīgu patvaļu nodarījumu izmeklēšanas un soda piespriešanas gaitā. To ieteica piemērot “gadījumos, kur civilpersonas vaina noziedzīgā darbā tik skaidri redzama, ka nav vajadzīga nekāda izmeklēšana”,⁵³ kas praksē nozīmēja nošaušanu bez izmeklēšanas – tikai uz aizdomu vai denunciacijas pamata. Jāpiebilst, ka lauka karatiesas sēdes paredzēja noturēt aiz slēgtām durvīm, bez aizstāvjiem, tikai ar tās priekšsēdētāja un četru virsnieku klātbūtni, spriedumu vajadzēja pieņemt ne ilgāk kā 48 stundu laikā un izpildīt ne vēlāk par 24 stundām. Likums faktiski izslēdza arī apžēlošanas procedūru, to varēja veikt vienīgi visaugstākā vara, t.i., cars Nikolajs II. Jau pēc dažām dienām laikrakstos parādījās ziņa, ka 28. augustā Rīgas pilsētas policijas pārvaldes telpās notikusi lauka karatiesas pirmā sēde apakšpulkveža Vitkovska vadībā un apsūdzētajiem kaujiniekiem Mārtiņam Melnbārdim un Antonam Armanjevam piespriests nāves sods paka-rot.⁵⁴ Rīgas apgabaltiesas prokurora fondā gan atrodami šīs lietas materiāli, kas rāda, ka izmeklēšana tomēr notikusi un ka 23. augustā ap-
laupītā Zihmaņa grāmatveikala pārvaldnieks Arturs Valtes un kasiere Elizabete Lele ir atzinuši A. Armanjevu par laupīšanas dalībnieku.⁵⁵

Likumu par lauka karatiesas izveidošanu un darbību papildināja vēl divi Ministru padomes priekšsēdētāja Stolipina cirkulāri ģenerāl-gubernatoriem, gubernatoriem, pilsētu galvām 1906. gada 6. septembrī un 9. oktobrī. Tie pieprasīja izrādīt vislielāko aktivitāti valdības piešķirto ārkārtējo pilnvaru izmantošanā cīņā ar dumpiniekiem, noteica ierēdņū konkrētu personisku atbildību par tiesu efektīvu darbību, vēlreiz atgādināja, ka šo tiesu spriedumi nekādā gadījumā nevar tikt atcelti.⁵⁶ Zīmīgs ir laikraksta “Tautas Tiesības” redakcijas komentārs sakarā ar šo likumu: “Kas attiecas uz Baltiju, tad tā ar sāpīgu ironiju var teikt par sevi: man tas nav it nekas jauns! Mēs atrodamies jau daudz briesmīgākā stāvoklī. Soda ekspedīcijas šauj un kar cilvēkus pat bez lauka kara tiesas un pēdējā laikā sāk šaut gluži nevainīgus “galveniekus” tik par to, ka viņu apgabalā notiek kāds uzbrukums uradņikam vai citam kārtības sargam. Tāpēc Baltijas posts ar jauno likumu nebūt netop lielāks.”⁵⁷ Jāpiezīmē, ka lauka karatiesas turpmāk galvenokārt darbojās laukos un tika izmantotas cīņā pret mežabrāļiem. Šis pats laikraksts pēc divām nedēļām lasītājiem ziņoja, ka Vidzemē jau izveidotas un sekmīgi darbojas 14 lauka karatiesas.

Jāatzīst, ka, sākot ar 1906. gada vasaru, mežabrāļu kustība aizvien vairāk zaudēja tautas simpātijas un atbalstu. Zemnieku stāvoklis bija neapskauzams. Karaspēka daļu uzraudzība, represijas, fiziskā izrēķināšanās, muižu īpašnieku veiktās ekonomiskā rakstura represijas un atriebība, kolektīvās atbildības sistēmas izveidošana par mežabrāļu uzbrukumiem un milzīgās soda naudas, kas tika uzliktas pagastiem par katru pārkāpumu, bija zemnieku ikdiens. Neviena mežabrāļu veiktā operācija nepalika bez pēdām, visām tām sekoja soda ekspedīciju operācijas, kurās cieta gan nevainīgi cilvēki, gan mežabrāļu atbalstītāji. Savukārt daudzu vienību cīnītāji samērā īsā laikā morāli pagrīma un kļuva par parastiem laupītājiem, kas postīja un nogalināja bez izšķirības. Mežabrāļu grupas, kas darbojās LSDSP vadībā, kļuva patstāvīgākas, un bieži to saistība ar politisko partiju kļuva formāla. Tā Nītaures mežabrālis J. Bērziņš bija spiests atzīt, ka “mežabrāļu grupas ne vienmēr sekoja partijas organizācijas norādījumiem. Bija gadījumi, kad teroristiskos aktus tās izdarīja pašas pēc savas iniciatīvas. Daļa, kaut neliela, šo mežabrāļu ar laiku pārvērtās par bandītiem, kas piemirsa revolūcijas intereses un pirmajā vietā izvirzīja personīgās intereses. Sakarā ar to dažās mežabrāļu grupās sākās idejiskā sairšana.”⁵⁸ Padomju vēstures literatūrā ir pieņemts uzskatīt, ka daudzas mežabrāļu grupas sākušas aizrauties ar anarhismu, bijušas meņševistiskas, izgājušas no partijas ietekmes, bet citas darbojušās partijas vadībā. Faktiski ar dažāda veida ekspropriācijām nodarbojās visu sociāldemokrātisko partiju kaujinieki, sākot jau ar 1905. gada pirmajiem mēnešiem, to pašu darīja arī mežabrāļi. Daudzas mežabrāļu grupas, tāpat kā kaujinieki, balansēja uz kriminālu darbību

robežas, daudzas to arī pārkāpa. Liekas, ka vērtējuma pamatā savā ziņā bija apstākļi – vai iegūtā nauda aizgāja garām partijas kasei vai ne. Sarežģītajos apstākļos 1906. gadā vērojams, ka mežabrāļi visai drīz mantīgo zemniecības daļu sāka uzskatīt par saviem ienaidniekiem un likumīgu materiālo labumu iegūšanas avotu, pieprasot soda naudas, atņemot pārtikas līdzekļus, konfiscējot vērtslietas un dažādu citu mantu. Sociāldemokrātisko presi un revolucionārās lapiņas arī pārpludināja spiegu un nodevēju saraksti pa pagastiem un novadiem un aicinājumi katram godīgam cilvēkam izrēķināties ar tiem, kas nerada pārliecību par objektivitāti, bet gan par nekontrolējamu vardarbības ekspansiju. Tā pētnieks I. Lancmanis atzīmē, ka 1905. gada revolūcijas noslēguma fāzē ir aptumšojusi mežabrāļu aukstasinīgā izrēķināšanās ar cilvēkiem, kas tika uzskatīti par revolūcijas ienaidniekiem, un raksta, ka 1906. gadā mežabrāļi ir nošāvuši 74 latviešu zemniekus.⁵⁹ Iedzīvotāji tika aicināti bruņoties, izrādīt bruņotu pretestību soda ekspedīcijām, neizpildīt valdības rīkojumus. Tajā pašā laikā mežabrāļu vienības nespēja vai arī neuzskatīja par savu pienākumu iedzīvotājus pasargāt no varas iestāžu represijām.

1906. gada vēlā rudenī mežabrāļu kustība saruka, daudzi tās atbalstītāji bija fiziski iznīcināti vai atradās cietumos un izsūtījumā, citi vēlējās pēc vairāku gadu nemierīgās un nestabilās dzīves atgūt mieru. Arī LSD vadošajos orgānos pēc ilgām debatēm tika pieņemts lēmums – mežabrāļu kustību apturēt. Jau LSD lauku organizāciju konference 1906. gada oktobrī iebilda pret mežabrāļu organizāciju dibināšanu un uzsvēra, ka “atsevišķas slepenas kaujas organizācijas, nestāvēdamas zem sociāldemokrātijas kontroles, neizbēgami izvirst par vienkāršiem bandītiem, sēj tautā naidu pret revolucionāro cīņu vispār un pret mežabrāļiem sevišķi”, atzīstot, ka mežabrāļi ir pārejas organizācija un tiem jādod iespēja aizceļot un legalizēties. Nākamajā – novembra konferencē nolēma mežabrāļu organizācijas galīgi likvidēt un pasludināja, ka sociāldemokrātiskās partijas organizācijām ar mežabrāļiem nav vairs nekā kopēja.⁶⁰ Daļa grupu un vienību dalībnieku aizceļoja uz Krieviju, Somiju, Rietumeiropu un vēl tālāk, daļa ar viltotu dokumentu palīdzību legalizējās Latvijā – lielajā rūpniecības centrā Rīgā tas nebija īpaši grūti. Mežabrāļu kustība Latvijas laukos izbeidzās. Tās vērtējums nav viennozīmīgs. Gan mežabrāļi, revolucionāru dogmu iedvesmoti vai arī zaudējuši morālās vērtības, gan valdības represīvo orgānu pārstāvji lietoja vardarbīgas cīņas metodes, kas atstāja postošas pēdas Latvijas laukos. Tomēr mežabrāļu kustība palīdzēja daudziem 1905. gada revolūcijas cīnītājiem izbēgt no represijām, saglabāt dzīvību un izglābties, kā arī pelnīti atmaksāt nodevējiem. 1906. gads Latvijas iedzīvotāju atmiņā ir palicis kā mežabrāļu gads.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi. I daļa. 1904–1940. – Rīga: LVI, 1958. – 19. lpp.
- ² *Jonāne I.* Partizānu cīņas pret kontrrevolūciju 1905.–1907. gada revolūcijā Latvijā // P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes zinātniskie raksti. XXVI sēj. – 1958. – 124. lpp.
- ³ Apskats. – 1905. – 3. aug., nr. 60; Rīgas Avīze. – 1905. – 6. jūl., nr. 144; 1906. – 23. dec., nr. 285; Baltijas Vēstnesis. – 1905. – 13. sept., nr. 201; Latvijas revolucionāro cīnītāju piemiņas grāmata (turpmāk – PG). 1. sēj., 1. d. – Rīga: Avots, 1976. – 183. lpp.; 2. d. – Rīga: Avots, 1980. – 45. lpp.
- ⁴ Revolucionārās cīņas kritušo piemiņas grāmata. 1. sēj. 1905. g. revolūcija. – Maskava: Prometejs, 1933. – 273. lpp.
- ⁵ Arājs. – 1906. – 31. aug., nr. 4.
- ⁶ Meteorologische Beobachtungen in Riga und Ustj-Dvinsk für 1906 // Korrespondenzblatt des Naturforscher-Vereins zu Riga. – 1906.
- ⁷ *Augulis-Mazais J.* Meža brāļu dzīve (1906. g.) // Krievijas Cīņa. – 1925. – 5. sept., nr. 103.
- ⁸ Jēkabs Augulis (1874–1938) strādājis par galdnieku Jaungulbenes un tās apkārtnes muižās, aktīvs 1905. gada notikumu dalībnieks, piedalījies sadursmēs ar kazakiem Stāmerienā un Cesvainē, ieroču konfiskācijās, Tirzas muižas alus brūža demolēšanā, tautas milicis. Tiesāts Tirzas revolucionāro notikumu prāvā 1908. gada novembrī, piespriests 5 gadi arestantu rotā. Sodū izcietis 1912. gadā un atgriezies Latvijā (PG. 1. sēj., 1. d. – 204. lpp.).
- ⁹ PG. 1. sēj., 3. d. – Rīga: Avots, 1983. – 78., 82., 83. lpp.
- ¹⁰ *Bērziņš J.* Tautas milīča atmiņas // Noietais ceļš. – Rīga, 1965. – 242. lpp.
- ¹¹ Turpat. – 84., 91. lpp.
- ¹² Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 117. f., 1. apr., 996. l., 1. lp., 1. lp. o.p.; 991. l., 7. lp.; 989. l., 14. lp.
- ¹³ Turpat, 998. l., 5. lp.
- ¹⁴ Turpat, 988. l., 3. lp.
- ¹⁵ Turpat, 992. l., 14. lp., 14. lp. o.p.
- ¹⁶ Turpat, 995. l., 1. lp.
- ¹⁷ Rīgas Avīze. – 1906. – 10. janv., nr. 6; LVVA, 117. f., 1. apr., 985. l., 3., 28. lp., 28. lp. o.p.
- ¹⁸ Революция 1905–1907 гг. в Латвии. Документы и материалы. – Рига: ЛГУ, 1956. – С. 399, 400.
- ¹⁹ LVVA, 4568. f., 1. apr., 1042. l., 2.a lp.
- ²⁰ Apskats. – 1905. – 22. nov., nr. 90; Baltijas Vēstnesis. – 1905. – 5. nov., nr. 244.
- ²¹ PG. 1. sēj., 2. d. – 181., 182. lpp.; *Arājs J.* Ne visu dzēsuši gadu desmiti. 1905.–1907. gada revolucionārie notikumi Drustos // Padomju Druva. – 1976. – 23. nov., nr. 139; Rīgas Avīze. – 1906. – 15. aug., nr. 177.
- ²² Latvija. – 1906. – 11. aug., nr. 147.
- ²³ Революция 1905–1907 гг. в Латвии. Документы и материалы. – С. 419.
- ²⁴ LR IV Saeimas 6. sesijas 27. sēde 1933. gada 4. jūlijā. – 1118. sl.
- ²⁵ LVVA, 117. f., 1. apr., 1232. l., 1. lp., 1. lp. o.p., 3. lp. o.p., 4. lp.
- ²⁶ Turpat, 44.–45. lp. o.p.
- ²⁷ Turpat, 37. lp., 37. lp. o.p.
- ²⁸ Turpat, 1216. l., 44. lp.
- ²⁹ Turpat, 1232. l., 56. lp., 56. lp. o.p., 61. lp.

- ³⁰ Augusts Paeglītis – 1906. gadā 18 g. v., nelielu māju saimnieka dēls, Jaunraunas muižas kalps, LSDSP biedrs. 1905. gada vasaras laukstrādnieku streika laikā pārstāvējis kalpus Jaunraunas muižā. Pagaidu karatiesa Cēsis 1906. gada 24. novembrī piesprieda viņam nāves sodu par piedalīšanos bruņotā uzbrukumā Vēliņu, Bērzu, Liču un Rāceņu krogam, pagasta vecākā palīga un mežsarga nošaušanā. Nošauts Cēsu–Raunas lielceļa malā 1906. gada 25. novembrī, turpat kopējā kapā arī aprakts. Jānis Zariņš (1887–1906) – dzimis Jaunraunā, nelielu māju saimnieka dēls. Bijis labs aģitators un propagandists, runājis mītiņos un sapulcēs. Apsūdzēts par to, ka piedalījies uzbrukumos vairākiem krogiem un pagasta vecākā palīga un mežsarga nošaušanā. Pagaidu karatiesa Cēsis 1906. gada 24. novembrī piesprieda viņam nāves sodu, nošauts 25. novembrī kopā ar A. Paeglīti Cēsu–Raunas ceļa malā, turpat kopējā kapā apglabāts (PG. 1. sēj., 2. d. – 183. lpp.).
- ³¹ LVVA, 117. f., 1. apr., 1218. l., 45. lp.
- ³² Turpat, 1232. l., 61. lp. o.p.
- ³³ Latvijas Sociāldemokrātijas II kongress. Londonā, 3.–7. jūnijā 1907. g. – Maskava: Prometejs, 1935. – 270. lpp.
- ³⁴ PG. 1. sēj., 2. d. – 157.–162., 166. lpp.
- ³⁵ LVVA, 117. f., 1. apr., 757. l., 9., 10. lp.
- ³⁶ Turpat, 727. l., 8., 22.–23. lp. o.p.
- ³⁷ Pēteris Grencions bija dzejnieces Konstānces Grenciones (Zemgaliešu Birutas) tēvs. K. Grencione aktīvi piedalījies pagasta sabiedriskajā un revolucionārajā dzīvē, bijusi saderināta ar tur praktizējošo ārstu Andreju Priedkalnu. 1906. gada septembra sākumā kopā ar citiem Latviešu sociāldemokrātu savienības darbiniekiem apcietināta. Pēc iznākšanas no slepenpolicijas 1906. gada novembra beigās izdarījusi pašnāvību.
- ³⁸ LVVA, 117. f., 1. apr., 1180. l., 1. lp., 1. lp. o.p.
- ³⁹ Rīgas Avīze. – 1906. – 15. jūn., nr. 127; 19. jūn., nr. 130.
- ⁴⁰ LVVA, 117. f., 1. apr., 691. l., 3.–5. lp. Lieta daļēji numurēta.
- ⁴¹ PG. 1. sēj., 3. d. – 43. lpp.
- ⁴² Turpat. – 27. lpp.
- ⁴³ LVVA, 117. f., 1. apr., 1396. l., 117. lp., 117. lp. o.p., 118. lp. o.p., 123. lp.
- ⁴⁴ Turpat, 749. l., 17., 18. lp.
- ⁴⁵ Turpat, 752. l., 17. lp.
- ⁴⁶ Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmata. 1. sēj. – 310. lpp.
- ⁴⁷ LVVA, 117. f., 1. apr., 597. l., 18.–21. lp.
- ⁴⁸ Turpat, 937. l., 4., 16. lp., 16. lp. o.p., 32. lp. o.p.
- ⁴⁹ Turpat, 1206. l., 12., 104. lp., 104. lp. o.p., 219. lp., 219. lp. o.p., 285. lp. Lieta daļēji numurēta.
- ⁵⁰ Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmata. 2. sēj. – Maskava: Prometejs, 1936. – 372. lpp.
- ⁵¹ Rīgas Avīze. – 1906. – 21. dec., nr. 283; 27. dec., nr. 286; 28. dec., nr. 287; 1907. – 6. marts, nr. 54; 20. marts, nr. 65.
- ⁵² Tautas Tiesības. – 1906. – 6. okt., nr. 18; PG. 1. sēj., 2. d. – 156. lpp.
- ⁵³ Rīgas Avīze. – 1906. – 25. aug., nr. 186.
- ⁵⁴ Turpat. – 29. aug., nr. 189. Turpmākie laikraksta numuri vēsta, ka karatiesas lēmumu par pakāršanu nav iespējams izpildīt, jo amatnieki atsakās gatavot karātavas. Notiesātos Latviešu sociāldemokrātu savienības kaujiniekus nācās nošaut 1906. gada 31. augustā Centrālcietuma pagalmā.
- ⁵⁵ LVVA, 117. f., 1. apr., 67. l., 159. lp. o.p.

- ⁵⁶ Революция 1905–1907 гг. в Латвии. Документы и материалы. – С. 420–423.
- ⁵⁷ Tautas Tiesības. – 1906. – 29. aug., nr. 7.
- ⁵⁸ *Bērziņš J.* Tautas miliča atmiņas. – 244., 245. lpp.
- ⁵⁹ *Lancmanis I.* 1905. gada revolūcija Latvijā un piektais bauslis // Starptautiska konference “Informācija, revolūcija, reakcija: 1905–2005. 2005. gada 23.–25. novembris, Rīga (Latvija)”. – Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2005. – 25. lpp.
- ⁶⁰ Latvijas Sociāldemokrātijas II kongress. Londonā, 3.–7. jūnijā 1907. g. – Maskava: Prometejs, 1935. – 289., 290. lpp.

Līga Lapa

“FOREST BRETHREN” IN VIDZEME IN 1906

Summary

The “forest brethren” (partisan) movement in Latvian countryside, and namely in the Vidzeme region, started simultaneously with the appearance of punitive expeditions – in the second part of 1905 and at the beginning of 1906. However, it is to be noted that also in the summer and autumn of 1905 a considerable number of operations were carried out, which bore the features of partisan warfare. This was determined by the course to armed uprising defined by a political party – the Latvian Social Democratic Workers’ Party.

The arrival of punitive expeditions were characterized by burning houses, open plundering, beating or murdering the suspects and their family members. A well-armed army, skilled in military matters, treated the civilians of its own country like an armed enemy in an alien territory. The hopes were lost to any, even partial, objective investigation, therefore, persons who were involved in revolutionary events escaped to the woods, with the hope that the imminent danger would soon cease and an opportunity would arise to return home or proceed to emigration in a foreign country. The contemporaries called them forest brethren, and this term has taken a stable place in the historical literature.

The movement of forest brethren started all of a sudden, there was a lack of winter clother, food, weapons. Those having got to the woods lacked the experience of survival and struggle, all of which was acquired in practice. People were hiding in the woods individually as well as joined into groups. Forming of groups to a large extent occurred spontaneously, but still some core was formed by members of Social Democratic circles. At the beginning of 1906, forest brethren were acting almost in every civil parish. Despite the activity of punitive expeditions, regular attacks were made to civil parish councils to acquire money, destroy or obtain different documents that could aid in becoming legal elsewhere. Attacks caused enormous damage to the scanty local budgets.

During the operation of punitive expeditions, a gap in records is noted. According to documents, it was a policy authorized by the government, which prohibited supervising by the Public Procurator and reviewing of complaints by inhabitants during the repressive operations by the army.

Forest brethren became a threatening force since the very first day of their existence, and the population of civil parishes as well as representatives of Tsar's administration and landlords had to count with them. They considered as their main task punishing of spies and traitors, and organising resistance against government activities. Operations accomplished by forest brethren caused heavy repressions against the population. This is testified to, for example, by the activities of punitive expeditions in Drusti civil parish of Cēsis District. Due to ill-judged activities of forest brethren, three hostages were shot and many peasants were heavily switched.

Repressions by the authorities against civil population were extended and on 19 August 1906 the law on drumhead court-martials was passed. This law accepted punishing without investigation, on suspicion, within 24 hours, without the right of pardon.

Beginning with the summer of 1906, the forest brethren movement began to lose people's support. The state of peasants was really unenviable. Supervising by punitive expeditions was part of their daily life, as well as physical reprisals and revenge, formation of a collective system of responsibility for operations carried out by forest brethren, penalties. Whereas many units of forest brethren, during a rather short course of time, experienced moral degradation and became a bunch of common robbers who ravaged and killed without sorting. Groups of forest brethren who were functioning under the guidance of the Latvian Social Democratic Party became more self-dependent in their activities and their connection with the party became formal, their personal interests became more important for them. They began to consider prosperous peasants as an enemy and a legal source of material goods. Social Democratic press and revolutionary leaflets were flooded with lists of spies and enemies and appeals to deal physically with them, which fails to assure of their objectivity. On the one hand, forest brethren call the population to a revolutionary struggle, but on the other hand, they are not able or willing to protect them from repressions.

In the autumn of 1906, the movement of forest brethren was reduced, many had left, became legal or killed. In November, the field conference of the Latvian Social Democratic Party declared termination of the movement. Forest brethren, inspired by revolutionary dogmas or having lost their ethical values, as well as the repressive authorities left devastating traces in the Latvian countryside. However, the movement helped many fighters of the 1905 revolution to escape from repressions and stay alive, and take revenge on the traitors. The year 1906 has remained in the collective memory of the population as the year of forest brethren.